

Nr 5

Utlåtande i anledning av väckt motion om arbetsvärdering beträffande vissa tjänster inom det statliga avlöningssystemet.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 589, vilken behandlats av andra lagutskottet, har fru *Kristensson m. fl.* yrkat, "att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa, att Kungl. Maj:t skyndsamt måtte under medverkan av berörda förhandlingsparter låta utföra en objektiv arbetsvärdering beträffande tjänster i låglöne- och mellanlönegraderna inom det statliga avlöningssystemet".

Beträffande de skäl motionärerna anfört till stöd för sitt yrkande får utskottet hänvisa till motionen.

Tidigare överväganden rörande systematisk arbetsvärdering.

Överväganden rörande systematisk arbetsvärdering har i slutet av 1940-talet och i början av 1950-talet förekommit på olika håll, bl. a. i riksdagen. En redogörelse för dessa överväganden finns i andra lagutskottets utlåtande nr 59 år 1960, vartill utskottet får hänvisa.

Vid 1960 års riksdag väcktes *motioner* (I: 302 och II: 379) med samma yrkande som den förevarande.

Över motionerna avgavs efter remiss *yttranden* av kungl. statskontoret, statens lönenämnd, Statstjänarkartellen och Tjänstemännens centralorganisation. I intet av yttrandena tillstyrktes motionerna. En närmare redogörelse för yttrandena finns i andra lagutskottets utlåtande nr 59 år 1960, vartill utskottet får hänvisa.

Motionerna tillstyrktes med visst tillägg av *andra lagutskottet* (utlåtande nr 59), som därvid anförde:

I föreliggande motioner hemställes, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära att en objektiv arbetsvärdering under medverkan av berörda förhandlingsparter skyndsamt utföres beträffande tjänster i låglöne- och mellanlönegraderna inom det statliga lönesystemet. I sin motivering till yrkandet framhåller motionärerna, att likalönsprincipen, sådan den definierats av likalönskommittén eller "lika lön för man och kvinna för likvärdig arbetsuppgift", inte är genomförd över hela linjen i det statliga lönesystemet. Avvikelserna finns enligt motionärerna i låg- och mellanlönegrupperna, medan principen tillämpas i fråga om befattningar i högre lönegrader. I motionerna hänvisas till att statsmakterna vid 1958 års B-riksdag intagit den ståndpunkten att likalönsfrågor främst bör

betraktas såsom förhandlingsfrågor samt att likalönskommitténs återstående förslag för likalönprincipens genomförande inte i och för sig bör föranleda någon åtgärd. Enligt motionärerna är det icke att förvänta, att förhandlingsvägen inom överskådlig tid skall leda till några mera påtagliga resultat, om icke förhandlingarna grundas på en objektiv arbetsvärdering. En sådan värdering skulle göras med utgångspunkt från vad de olika tjänsterna kräver bl. a. i fråga om teoretiska kunskaper, praktisk erfarenhet, ansvar, psykisk påfrestning och fysisk ansträngning. Därigenom skulle systematiskt de olika tjänsterna ställas i relation till varandra, såväl inom varje arbetsområde som de olika arbetsområdena emellan. Motionärerna understryker, att i den mån lönejusteringar efter en sådan arbetsvärdering kommer att visa sig erforderliga dessa givetvis bör bli förhandlingsfrågor, vilka inom ramen för statens resurser måste få hög prioritet.

En systematisk arbetsvärdering av det slag motionärerna åsyftar grundar sig på en analys av arbetsuppgifterna. De olika faktorer som skall användas vid värderingen fastställs. För dessa faktorer bestäms en poängskala, som är enhetlig för hela lönesystemet. Inom denna skala fastställs poäng för de i varje tjänst ingående faktorerna. På grundval härav uträknas för tjänsten en totalpoäng. Därefter kommer en jämförelse mellan de olika tjänsternas totalpoäng att utvisa hur tjänsterna bör lönegradsplaceras i förhållande till varandra.

Systematisk arbetsvärdering har i viss utsträckning tillämpats beträffande en del statliga tjänster, bl. a. inom de affärsdrivande verken. Vidare innebär de med vissa mellanrum återkommande tjänsteförteckningsrevisionerna och de årliga förhandlingarna om lönegradsplaceringen av vissa tjänster utan tvivel en värdering av de med tjänsterna förenade arbetsuppgifterna. Denna arbetsvärdering kan emellertid inte betecknas som systematisk utan är av schematisk karaktär. Genom att lönegradsplaceringarna föregås av förhandlingar kan visserligen finnas vissa garantier för objektivitet, men det är likväl uppenbart att lönesättningen inte helt överensstämmer med de resultat en systematisk och mera rättvisande arbetsvärdering kan förhjälpas till. Sålunda är åtskilliga tjänster, som uteslutande eller huvudsakligen rekryteras med kvinnor, placerade under den lägsta lönegraden för tjänster, som är avsedda för män, trots att arbetsuppgifterna i de förra tjänsterna är minst lika kvalificerade som i de senare. Vidare förefaller det som om vissa andra arbetsuppgifter, såsom t. ex. de människovärdande, blivit väl lågt värderade i det statliga lönesystemet.

Givetvis kan inte heller en systematisk arbetsvärdering göras helt objektiv. Hur de olika faktorerna i ett arbetsvärderingssystem skall värderas i förhållande till varandra, t. ex. fysisk ansträngning i förhållande till krav på utbildning, måste sålunda alltid bli föremål för subjektiva bedömanden. Vidare innefattar fastställandet av de olika faktorspoängen för en tjänst i viss mån ett subjektivt avgörande. Trots detta medför den systematiska arbetsvärderingen enligt utskottets uppfattning avgjorda fördelar framför den nu praktiserade schematiska, i synnerhet genom att uppdelningen av värderingen på olika faktorer måste antagas ge ett mera objektivt slutresultat.

Mot systematisk arbetsvärdering har anförts, att det skulle vara svårt att uppnå enighet om värderingsnormerna. Särskilt stora skulle svårigheterna vara i det statliga lönesystemet, inom vilket rymmes tjänster med de mest skiftande arbetsuppgifter. Enligt utskottets mening bör dessa svårigheter inte överskattas. Systematisk arbetsvärdering har tidigare genomförts såväl för vissa grupper anställda som för samtliga anställda hos en och samma arbetsgivare. I sistnämnda hänseende kan utskottet hänvisa till den i Uppsala under åren 1947—1949 genomförda arbetsvärderingen, som avsåg samtliga 406 tjänster i staden.

Såsom ovan framhållits är det uppenbart, att lönesättningen på det statliga området icke alltid motsvarar de med de olika tjänsterna förenade arbetsuppgifterna. Det är därför angeläget att en bättre grundval skapas för en riktigare lönesättning. Härvid skulle en systematisk arbetsvärdering av samtliga tjänster inom det statliga lönesystemet vara av stor betydelse. En sådan arbetsvärdering bör enligt utskottets mening inte inskränkas till tjänsterna i låg- och mellanlönegruppen, eftersom dessa tjänster bör värderas även i förhållande till de högre betalda tjänsterna. Utskottet vill därför tillstyrka motionerna på så sätt, att utskottet förordar en systematisk arbetsvärdering inom hela det statliga avlöningssystemet. Såsom motionärerna framhållit bör denna ske under medverkan av de anställdas intresseorganisationer.

Vid utlåtandet fanns fogad en *reservation*, vari motionerna avstyrktes. Reservanterna ansåg att utskottet bort anföra följande.

Arbetsvärdering förekommer i viss utsträckning redan nu inom det statliga lönesystemet. Sålunda innebär de med vissa mellanrum återkommande tjänsteförtekningsrevisionerna och de årliga förhandlingarna om lönegradsplaceringen av vissa tjänster utan tvivel en värdering av de med tjänsterna förenade arbetsuppgifterna. Denna arbetsvärdering kan emellertid inte betecknas som systematisk utan har en mera schematisk karaktär. Genom att lönegradsplaceringarna föregås av förhandlingar uppnås vissa garantier för objektivitet, men det är uppenbart att lönesättningen inte helt överensstämmer med de resultat motionärerna förmenar att en systematisk arbetsvärdering skulle kunna ge.

Emellertid kan inte heller en systematisk arbetsvärdering göras helt objektiv. Hur de olika faktorerna i ett arbetsvärderingssystem skall avvägas i förhållande till varandra, t. ex. fysisk ansträngning i förhållande till krav på utbildning, måste sålunda bli föremål för subjektiva bedömanden. Dessutom innefattar fastställandet av de olika faktorspoängen för en tjänst ett subjektivt avgörande. Härigenom förringas betydligt värdet av systematiska arbetsvärderingsmetoder.

Man bör därför inte överskatta de resultat som skulle kunna uppnås med hjälp av systematisk arbetsvärdering. Såsom påpekats från remisshall bör de avvikelser från principen om lika lön för likvärdig arbetsuppgift som har någon större betydelse kunna konstateras redan med hjälp av nu tillämpade mera schematiska arbetsvärderingar. Att så är fallet framgår för övrigt av likalönskommitténs betänkande, där kommittén utan användande av systematiska arbetsvärderingsmetoder ansåg sig kunna konstatera att åtskilliga statliga tjänster, som uteslutande eller huvudsakligen rekryterades med kvinnor, var för lågt lönegradsplacerade med hänsyn till arbetsuppgifternas art.

Remissyttrandena präglas genomgående av en påtaglig tveksamhet i fråga om möjligheterna att genom systematisk arbetsvärdering nå längre i strävandena mot en objektiv och rättvisande lönesättning än vad som kunnat uppnås med de metoder som nu tillämpas vid de förhandlingar mellan parterna, vilka regelmässigt föregår löneöverenskommelserna. Utskottet delar denna tveksamhet. Det kan vidare enligt utskottets mening ifrågasättas lämpligheten av att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om åtgärder, som kan tolkas såsom ett ingripande i den fria förhandlingsrätt de anställdas organisationer eftersträvar.

Riksdagen beslöt i enlighet med reservationen.

Utskottet

Vid höstsessionen i fjol tog andra lagutskottet ställning till motioner med samma yrkande som den nu aktuella. Såsom framgår av den föregående redogörelsen tillstyrkte utskottet då motionerna med det tillägget att den systematiska arbetsvärderingen borde omfatta icke blott tjänsterna i låg- och mellanlönegraderna inom det statliga avlöningsssystemet utan samtliga statliga tjänster. Enligt utskottets mening saknas skäl för ett ändrat ställningstagande. Utskottet får därför hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motion, II:589, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t låter under medverkan av berörda förhandlingsparter skyndsamt utföra en systematisk arbetsvärdering inom det statliga avlöningsssystemet.

Stockholm den 14 februari 1961

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Strand, Nils Elowsson, Axel Svensson, fru Hamrin-Thorell, fröken Nordström, herrar Lars Larsson, Virgin och Thorsten Larsson*;

från andra kammaren: herrar Anderson i Sundsvall, Nilsson i Göteborg, Rimmerfors*, fröken Wetterström, fru Ekendahl, herrar Bengtsson i Varberg*, Johansson i Södertälje och Wahrendorff*.

Reservation

av herrar *Strand, Nils Elowsson, Axel Svensson, Lars Larsson, Nilsson* i Göteborg, fru *Ekendahl, Bengtsson* i Varberg och *Johansson* i Södertälje, vilka ansett, att utskottets yttrande och hemställan bort ha följande lydelse.

”Vid höstsessionen i fjol tog riksdagen ställning till motioner med samma yrkande som den nu aktuella. Såsom framgår av den föregående redogörelsen avslög riksdagen motionerna i enlighet med vad som hemställts i den reservation som fogats vid andra lagutskottets utlåtande i ämnet. Enligt utskottets mening saknas skäl för ett ändrat ställningstagande. Utskottet får därför hemställa,

att förefarande motion, II:589, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.”

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.